

**O‘ZBEKISTONDAGI ISLOM SIVILIZATSIYASI MARKAZI: TARIXIY
TARKIBI VA MA’NAVIY RENESSANS OMILLARI**

Maxmudov Azimxon

*Namangan davlat universiteti
Tarix magistratura 2-bosqich talabasi*

Annotatsiya

Ushbu maqolada O‘zbekistondagi Islom sivilizatsiyasi markazining fundamental ilmiy-tadqiqot platformasi sifatidagi faoliyati, uning moddiy va nomoddiy madaniy meros ob’ektlarini saqlash hamda restavratsiya qilishdagi konseptual ahamiyati tahlil qilingan. Maqolada Markaziy Osiyo xalqlari intellektual salohiyatining integratsiyalashuvi hamda mamlakatda poydevori yaratilayotgan Uchinchi Renessans davrida mazkur muassasaning strategik o‘rni tarixshunoslik va manbashunoslik metodologiyasi asosida yoritilgan. Shuningdek, Markaz fondidagi nodir manbalar va muzey ekspozitsiyalarining tasnifiy tahlili keltirilgan.

Kalit so‘zlar: *Islom sivilizatsiyasi markazi, Uchinchi Renessans, manbashunoslik, Usmon Mushafi, Birinchi Renessans, Temuriylar renessansi, madaniy irsiyat, fundamental tadqiqot.*

**THE CENTER OF ISLAMIC CIVILIZATION IN UZBEKISTAN: THE
STRUCTURE OF HISTORICAL RELICS AND FACTORS OF SPIRITUAL
RENAISSANCE**

Azimkhon Makhmudov

*Namangan State University
Specialty of History 2nd-year Master’s Student*

Abstract

This article analyzes the activities of the Center of Islamic Civilization in Uzbekistan as a fundamental scientific research platform, highlighting its conceptual significance in preserving and restoring tangible and intangible cultural heritage objects. Based on the methodology of historiography and source studies, the paper examines the integration of the intellectual potential of Central Asian peoples and the strategic role of this institution in the formation of the Third Renaissance in the country. Furthermore, a classificatory analysis of the rare sources and museum expositions within the Center's repository is provided.

Keywords: *Center of Islamic Civilization, Third Renaissance, source studies, Quran of Uthman, First Renaissance, Timurid Renaissance, cultural heritage, fundamental research.*

KIRISH

Tarixiy jarayonlarning dialektik qonuniyatlari shundan dalolat beradiki, har qanday jamiyatning intellektual va ma'naviy yuksalishi bevosita uning o'tmish sivilizatsiyaviy tajribasini qay darajada o'zlashtirgani va transformatsiya qilganiga bog'liq. Bugungi kunda O'zbekistonda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar zaminida milliy o'zlikni anglash, buyuk ajdodlarimizning fundamental ilm-fan taraqqiyotiga qo'shgan hissasini chuqur tizimli va ilmiy tahlil etish vazifasi turibdi. Markaziy Osiyo hududi — Movarounnahr va Xuroson asrlar davomida nafaqat islom teologiyasining, balki aniq va tabiiy fanlarning jahon miqyosidagi eng yirik intellektual markazi bo'lib kelgan. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan Uchinchi Renessans poydevorini barpo etish g'oyasi bevosita o'tmishdagi ikki buyuk uyg'onish davri — IX-XII asrlardagi Sharq Renessansi (Sh.S. sivilizatsiyasi) va XIV-XV asrlardagi Temuriylar davri Renessansi tajribalariga tayanadi. Ushbu konseptual strategiyaning moddiy va ilmiy-ma'rifiy markazi sifatida Toshkent shahrida bunyod etilgan O'zbekistondagi Islom sivilizatsiyasi markazi alohida ilmiy qimmatga ega. Ushbu tadqiqotda markazning tashkil etilishi, uning fondlaridagi manbashunoslik bazasi va jamiyat sotsiomadaniy hayotidagi o'rni ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. O'zbekistondagi Islom sivilizatsiyasi markazi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 23-iyundagi PQ-3080-sonli qaroriga muvofiq, dunyo miqyosida islom dinining insonparvarlik mohiyatini keng targ'ib qilish hamda buyuk allomalarimiz ilmiy merosini tizimli tadqiq etish maqsadida tashkil etildi. Markaz shunchaki muzey yoki kutubxona vazifasini o'tamaydi, balki u tarixshunoslik, manbashunoslik, falsafa va Sharq madaniyatini o'rganuvchi yirik ilmiy-tadqiqot institutining unifikatsiyalashgan shaklidir. Markaz binolar majmuasi me'moriy jihatdan ham Sharqona va zamonaviy urbanizatsiya uslublarining sintezini aks ettiradi. Binoning ulkan gumbazi va simmetrik fasadi ilm-fanning cheksizligini hamda islom me'morchiligining klassik maktablarini o'zida namoyon etadi. Bu maskan nafaqat O'zbekiston, balki butun islom dunyosining ma'rifiy markazi bo'lish maqsadida xalqaro standartlarga mos ravishda jihozlangan. Har qanday ilmiy markazning qiymati uning manbashunoslik bazasi va arxiv fondlarining salmog'i bilan belgilanadi. Islom sivilizatsiyasi markazi fondi milliy va xalqaro miqyosdagi nodir manbalarni jamlovchi va ularni ilmiy muomalaga kirituvchi asosiy platformaga aylanmoqda. Markaz tarkibida bir qancha ixtisoslashgan tarkibiy bo'linmalar samarali faoliyat ko'rsatmoqda. Xususan, Qo'lyozmalar va toshbosma asarlar fondida fiqh, hadis, kalom, astronomiya, tibbiyot, matematika, kimyo va falsafaga oid arab, fors, chig'atoy va usmonli turk tillaridagi minglab

qo‘lyozmalar saqlanmoqda. Ushbu qo‘lyozmalarning kataloglashtirilishi xalqaro ilmiy jamoatchilik uchun ochiq arxiv tizimini yaratish imkonini berdi. Shu bilan birga, akademik laboratoriyalar va restavratsiya bo‘limida qog‘oz va pergament materiallarning fiziko-kimyoviy xususiyatlarini saqlash, qadimiy matnlarni optik restavratsiya qilish va ularni raqamli formatga o‘tkazish (skanerlash) bo‘yicha zamonaviy texnologiyalar qo‘llanilmoqda. Akademik tarjima va matnshunoslik yo‘nalishida esa markaz olimlari tomonidan Al-Xorazmiy, Ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy, Imom Buxoriy, Imom Termiziy, Moturidiy va Nasafiy kabi mutafakkirlarning original asarlarini bugungi o‘zbek tiliga silliq va ilmiy izohlar bilan tarjima qilish loyihalari izchil amalga oshirilmoqda. Markaz muzeyi o‘zbek davlatchiligi va mintaqa madaniyati tarixini xronologik ketma-ketlikda aks ettiruvchi ulkan multimedia va ashyoviy ko‘rgazmalar tizimidan iborat. Tadqiqot doirasida muzey zallarini tizimli bo‘limlarga ajratib o‘rganish maqsadga muvofiqdir. Muzeyning birinchi bo‘limi islomgacha bo‘lgan davr ekspozitsiyasini o‘z ichiga olib, eng qadimgi davrlardan VII asrgacha bo‘lgan zardushtiylik, buddaviylik va qadimgi turkiy madaniyat elementlarini qamrab oladi. Ikkinchi bo‘lim bo‘lgan Birinchi Sharq Renessansi zali IX-XII asrlarda Somoniylar, Qoraxoniylar va Xorazmshohlar davridagi ilmiy yuksalishni hamda Buxoriy, Beruniy, Ibn Sino va Farg‘oniy kabi siymolar merosini namoyish etadi. Uchinchi bo‘lim — Ikkinchi (Temuriylar) Renessansi zali esa XIV-XV asrlardagi Amir Temur va Temuriylar davri davlatchiligi, me‘morchiligi, Ulug‘bek astronomiyasi va Navoiy adabiyotiga bag‘ishlangan. To‘rtinchi bo‘limda XVI-XIX asrlardagi Xonliklar va keyingi davr madaniyati, ya‘ni Buxoro, Xiva va Qo‘qon xonliklaridagi madaniy hayot, madrasalar va xattotlik maktablari tarixi yoritiladi. Yakuniy — Uchinchi Renessans – Yangi O‘zbekiston bo‘limi esa XXI asr zamonaviy ilmiy-texnikaviy salohiyatini, intellektual yoshlar qatlamini va strategik taraqqiyot omillarini aks ettiradi. Muzeyning markaziy zalida islom olamining eng nodir relikviyasi bo‘lgan Usmon Qur‘oni (Mushafi) joylashtirilgan. Ushbu muqaddas bitikning tarixiy-manbashunoslik va sivilizatsiyaviy qimmatini bebahodir. Mushaf atrofida tashkil etilgan maxsus ekspozitsiya xattotlik san‘atining evolyutsion bosqichlarini yaqqol ko‘rsatib beradi. Tarix magistranti va yosh tadqiqotchi sifatida shuni ta‘kidlash lozimki, Islom sivilizatsiyasi markazi faqat statik muzey ob‘ekti emas. U hozirgi globallashuv davrida bir qator muhim sotsiomadaniy va strategik funksiyalarni bajarmoqda. Birinchidan, u yoshlar orasida islom dinining soxta radikal oqimlar talqinidan xoli bo‘lgan haqiqiy ma‘rifiy va insonparvarlik mohiyatini fosh etib, mafkuraviy va ma‘rifiy immunitet shakllantirishga xizmat qiladi. Ikkinchidan, xalqaro ilmiy diplomatiya yo‘nalishida markaz UNESCO, ICESCO, IRCICA kabi nufuzli xalqaro tashkilotlar hamda dunyoning yetakchi Sharqshunoslik institutlari bilan hamkorlikda qo‘shma simpoziumlar o‘tkazib, O‘zbekistonning jahon ilm-fani tarixidagi yetakchilik mavqeini qayta tiklamoqda. Uchinchidan, ilm-fan integratsiyasini ta‘minlash orqali tarix,

falsafa, islomshunoslik va filologiya yo‘nalishidagi yosh olimlar, jumladan, magistrant va doktorantlar uchun noyob va fundamental tadqiqot bazasini taqdim etmoqda.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, Toshkentdagi Islom sivilizatsiyasi markazi — o‘tmish tarixiy merosini kelajak innovatsiyalari va Uchinchi Renessans poydevori bilan bog‘lovchi muhim intellektual ko‘prikdir. Ushbu muassasaning faoliyati mamlakatimiz xalqining sivilizatsiyalar yaratishga bo‘lgan tarixiy salohiyatini yana bir bor isbotlaydi. Magistratura bosqichi tadqiqotchilari oldida turgan asosiy vazifa — ushbu markazda jamlangan nodir manbalarni chuqur o‘rganish va ularni xalqaro ilmiy hamjamiyat e‘tiboriga ingliz hamda boshqa xorijiy tillarda tizimli ravishda taqdim etishdan iboratdir.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: "O‘zbekiston", 2021. – B. 245-250.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 23-iyundagi "O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi O‘zbekistondagi Islom sivilizatsiyasi markazini tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi PQ-3080-sonli Qarori.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 16-iyuldagi "O‘zbekistondagi Islom sivilizatsiyasi markazini yanada takomillashtirish va uning faoliyat samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi PQ-5186-sonli Qarori.
4. Karimov N. Markaziy Osiyo islom sivilizatsiyasi tarixi manbalari va tarixshunosligi. Monografiya. – Toshkent: Sharq, 2019. – B. 112-118.
5. Ahmevov A. O‘rta osiyolik allomalarning aniq va tabiiy fanlar rivojiga qo‘shgan hissasi. – Toshkent: Fan, 2020. – 180 b.
6. Yo‘ldoshev E., Ismoilov M. Movarounnahrda xattotlik va kitobat san‘ati tarixi. – Toshkent: Toshkent islom universiteti nashriyot-matbaa birlashmasi, 2016. – B. 45-62.
7. Zamonov A. Markaziy Osiyo Renessansi: tarix, shaxslar va kashfiyotlar. Ilmiy-ommabop qo‘llanma. – Toshkent: Nihol, 2022. – 210 b.
8. Aminov M., To‘ychiyeva S. Sharq falsafasi va islom sivilizatsiyasi tarixshunosligining dolzarb muammolari. – Namangan: NamDU nashriyoti, 2023. – B. 89-97.
9. Starr S. Frederick. Lost Enlightenment: Central Asia's Golden Age from the Arab Conquest to Tamerlane. – Princeton University Press, 2013. – 696 p.
10. Frye Richard N. The Golden Age of Persia: The Arabs in the East. – London: Weidenfeld and Nicolson, 2000. – 320 p.

11. Al-Xorazmiy, Ibn Sino, Beruniy merosining xalqaro sivilizatsiyadagi o‘rni: Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to‘plami. – Toshkent: O‘zR FA Tarix instituti, 2021. – B. 14-22.
12. To‘rayev H. Tarixiy manbashunoslik va matnshunoslik asoslari. Darslik. – Buxoro: Durдона, 2020. – 340 b.
13. Saidov A. O‘zbekiston – islom sivilizatsiyasi markazi // Demokratlashtirish va inson huquqlari jurnali. – Toshkent, 2022. – № 3 (95). – B. 12-17.
14. Mansurov A. Usmon Mushafi – islom olamining nodir relikviyasi: tarixiy-huquqiy tahlil // O‘zbekiston tarixi jurnali. – Toshkent, 2023. – № 2. – B. 34-41.
15. O‘zbekistondagi Islom sivilizatsiyasi markazi rasmiy veb-portali materiallari va elektron resurslari. – URL: cici.uz (Murojaat sanasi: 2026-yil iyun-iyul).
16. UNESCO Global Cultural Heritage Protection Reports: Central Asian Islamic Architecture and Manuscripts Repositories. – Paris: UNESCO Publishing, 2024.